

Šimun Jurišić

IZ SPLITSKE KAZALIŠNE POVIJESTI

Odlomci iz doktorske radnje »Splitsko kazalište od godine 1893. do 1941«, koja je obranjena na Filozofskom fakultetu u Zadru u svibnju ove godine.

Kad je prestalo raditi Narodno kazalište za Dalmaciju godine 1928, skupina ljubitelja kazališne umjetnosti osnovala je Gradsku operu i operetu. Novo društvo, pod upravom Ljubomira Cambja (Split, 6. IX 1866 — Split, 28. I 1930) dalo je u prvoj polovici godine 1928. nekoliko predstava Tijardovićeve operete *Mala Floramyje* i praizvedbu (5. III 1928) te više od deset repriza *Splitskog akvarela* od istog operetnog umjetnika. Poslije nepunih šest mjeseci rada društvo je prestalo raditi, u prvom redu zbog razdora među članovima.¹⁾

Odmah nakon utruća Gradske opere i operete dne 19. VII 1928. osnovano je gotovo od istih članova Splitsko kazališno društvo, koje je kroz osam godina (1928—1936) izvodilo operete, opere i drame, te tako barem djelomično sačuvalo neprekidnost kazališnog života u gradu.

Splitsko kazališno društvo tvorili su pretežno amateri, ali je imalo poluamaterski karakter jer je u umjetničkom vodstvu, među solistima, članovima orkestra i u tehnicima bilo profesionalaca. Kad bi se pokrili režijski troškovi i podmirili profesionalci, ostatak prihoda dijelio bi se članstvu po zadružnom sistemu, prema funkciji i radu. U upravi su bili školovani ljudi i predstavnici svih slojeva građanstva. Članstvo, naročito zbor i tehničko osoblje sastojali su se pretežno od radnika, težaka i obrtnika. Jedan od pokretača društva i njegov umjetnički vođa bio je skladatelj i dirigent Ivo Tijardović (1895—1976). Kad je on otišao u Zagreb, kao dirigent radio je i Ivo Čížek (1867—1953), koji je dirigirao i u Narodnom kazalištu za Dalmaciju. Kao dirigent isticao se je i Vojin Arambašin (1891—1963). Većina pjevača pohađala je pjevačku školu sestara Nikičević i Cvijete Cindro.

U osam godina društvo je izvelo najviše opereta, manje opera i drama. Najradije je prikazivalo operete Ive Tijardovića: *Splitski akvarel*, *Zapovijed maršala Marmonta*, *Pierrot Ilo* i *Mala Floramyje*. Izvedene su

i dvije operete rođenog Splićanina i austrijskog skladatelja svjetskog glasa Franza von Suppèa (1819—1895): *Lijepa Galateja* i *Boccaccio*.

Na repertoaru Splitskog kazališnog društva bilo je još djela koje je prikazivalo Narodno kazalište za Dalmaciju: *Bijedna Mara* Nike Bartulovića, opere Pietra Mascagnija *Cavalleria rusticana* i Giacomina Puccinija *Madame Butterfly* i dr.²⁾ U oba ansambla nastupali su: Ivo Tijardović, Josip Jukić, Drago Cotić, Branko Kovačić, Noe Matošić, Franjica Strello i Josip Strello. I istaknuti član Narodnog kazališta za Dalmaciju Vladimir Skrbinišek pokazivao je zanimanje za Splitsko kazališno društvo.³⁾

Kazališna zgrada, točnije njezina unutrašnjost, preuređena je godine 1921 (kad je utemeljeno Bartulovićevo kazalište) i godine 1935.⁴⁾

U izvedbama Splitskog kazališnog društva sudjelovali su kao gosti pjevači naših glavnih kazališta: Josip Gostič, Pavle Holotkov, Božidar Vičar i dr. Međutim, glavni pečat davaše skladatelj Ivo Tijardović, koji je režirao, dirigirao, inscenirao, prevodio i sl. Kao redatelj ima zasluga i Slavko Midžor (1912—1968).

Splitsko kazališno društvo, osim Ive Tijardovića (izvodilo mu je još četiri operete) i Nike Bartulovića, prikazivalo je i neke druge splitske autore: operu Jakova Gotovca *Morana*, dramu Ante Katunarića *Proljeće se budi* itd. Inače je imalo cilj ispuniti prazninu i buditi interes za kazalište, osobito u širim slojevima građanstva, dok se ne osnuje stalni profesionalni teatar u Splitu.⁵⁾ Na kraju je zbog novčanih nevolja prestalo raditi. Iz njegovih redova ponikla je i Elza Karlovac (1910—1961), od godine 1938. do smrti članica Ljubljanske opere, Bianka Dežman (rođena godine 1915), od godine 1937. članica opere Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, i drugi.

Dramska grupa Splitskog kazališnog društva godine 1937. osamostalila se i pod imenom Splitski kazališni dobrovoljci djelovala do godine 1940.⁶⁾ U Domu Kazališnih dobrovoljaca u ulici Ćiril-Methodova br. 1 (Dom Gospe od Zdravlja) dali su prvu predstavu 3. X 1937.⁷⁾ To je bila prva izvedba drame u pet činova *Posljednja noć* od Janka Jurkovića. Izbor tog djela nije slučajna. Taj komad izvodili su i amateri Hrvatskog kazališnog društva godine 1900. u zgradi općinskog kazališta. Splitski kazališni dobrovoljci redovito nisu označavali ime redatelja na plakatima i predstave su davali u svojem Domu, a rjeđe u općinskom kazalištu.⁸⁾

Hrvatsko narodno kazalište. 1940—1941.

Otkako je ukinuto Narodno kazalište za Dalmaciju godine 1928. Splićani su stalno tražili osnivanje profesionalnog kazališta. Od nesplićana za to se najviše zalagao u tisku Rade Pregarc, stari prijatelj splitskog teatra.⁹⁾ Među rijetkima je poznati redatelj Branko Gavella koji se nije oduševljavao stalnim splitskim kazalištem.¹⁰⁾

Grad je rastao i broj stanovnika se povećavao, tako da je Split oko godine 1940. imao više od četrdeset tisuća stanovnika. Traženjima se napokon udovoljilo i kao prvi korak bilo je imenovanje skladatelja Ive Tijardovića za intendanta.

Nakon sporazuma Cvetković—Maček 26. kolovoza 1939. i osnivanja Banovine Hrvatske, pod čijom se vlašću našao i splitski teatar, započeli su pripremni radovi. Prije svega trebalo je obaviti velike adaptacije u zgradi. Preuređena je pozornica, proširen prostor za orkestar, postavljena je moderna rasvjeta, obnovljeno je centralno grijanje, zamijenjena su dotrajala sjedala u ložama i dr. Izvan zgrade sagrađen je slikarski atelje s prostorijama za smještaj dekora.¹¹⁾

Godine 1940. obavljeno je treće, veće, preuređenje pozornice, gledališta i dr. splitskog kazališta. Prethodna su bila 1921. i 1935.

Dne 15. ožujka 1940. okupio se novi ansambl i započeo rad. Na čelu drame našao se dr Marko Fotez (1913—1976) i tako je započela njegova plodna suradnja sa Splitom, koja se nastavila i poslije oslobođenja.¹²⁾ Nešto poslije utemeljena je i opera sa solistima, zborom, orkestrom i baletom. Bilo je govora da bi Mirko Polič (1890—1951), dobro poznat Splićanima s brojnih gostovanja Ljubljanske opere, postao opernim ravnateljem.¹³⁾ Iste vijesti prenosile su se godine 1924. kad je bilo govora o tome da Narodno kazalište za Dalmaciju dobije opernog direktora.¹⁴⁾

Svoj rad Hrvatsko narodno kazalište započelo je gostovanjem na početku listopada 1940, a u Splitu je dalo prvu predstavu dne 5. prosinca 1940.¹⁵⁾ I u Narodnom kazalištu za Dalmaciju i u HNK Vatroslav Hladić bio je prvi glumac koji se pojavio na pozornici.¹⁶⁾

Narodno kazalište za Dalmaciju i novo kazalište osnovano 1940. imali su neke zajedničke glumce. To su npr. Dujam Biluš (1894—1959), Vatroslav Hladić (1898—1959), Josip Petričić (1904—1964), Mica Šekulin (r. 1902), Ivka Berković (1896—1964) i dr. Nekadašnji scenografi Bartulovićeve kazališta Ivo Tijardović i Milan Tolić (r. 1899) postali su članovi novog ansambla, s tim što je autor *Male Floramye* zauzeo mjesto kazališnog ravnatelja. Glavna djela dvojice ravnatelja splitskih kazališta, Nike Bartulovića i Ive Tijardovića, vezana su uz Split i Splićani su ih prigrlili. To su drama *Bijedna Mara* i opereta *Mala Floramye*.

Splićani su bili skloni HNK, dok se to isto ne bi moglo kazati i za Narodno kazalište za Dalmaciju. Ta sklonost vidi se u prvom redu u posjetu, u tisku i dr.¹⁷⁾ U glavnom splitskom dnevniku *Novo doba* kazališnu kroniku i kritiku vodio je Čiro Čičin-Šain, koji je bio jednu sezonu tajnik Narodnog kazališta za Dalmaciju (1921—1922) i urednik dvaju brojeva *Pozorišnog lista* (1921—1922). Za razliku od svojeg prethodnika novo profesionalno kazalište obraćalo je mnogo pažnje jeziku i scenskom govoru.¹⁸⁾

Što se repertoara tiče, novo kazalište izvelo je tek dva-tri djela koja su bili na repertoaru i u Bartulovićevu kazalištu. To su: *Hamlet*, *Elektra* (prema Sofoklu napisao je Hugo von Hofmannstahl, uvijek u prijevodu *Milana Begovića*) i opera Giuseppea Verdija *Traviata*. Godine 1922. Splićani su izvodili najpoznatiju tragediju Williama Shakespearea *Hamlet* u prijevodu Augusta Harambašića, a godine 1940. u prijevodu Milana Bogdanovića i u režiji zacijelo najautoritativnijeg glumca novog kazališta — Zvonimira Rogoza (r. 1887), koji je glumio i naslovnu ulogu. Ofeliju je s uspjehom tumačila mlada Ljerka Mondecar (Varaždin, 31. III 1916 — Split, 18. X 1969), zagrebačka kazališna učenica.¹⁹⁾

U sedam mjeseci svojega rada kazalište nije izvelo ni jednu operetu. Najizvođeniji jugoslavenski pisac Narodnog kazališta za Dalmaciju, Branimir Nušić, našao se i na repertoaru novog kazališta, ali ovog puta s jednom komedijom. To je *Pokojnik*. U HNK najviše izvedaba imao je *Dundo Maroje* M. Držića, ukupno dvadeset predstava. Od splitskih pisaca prikazivana su tri. To su: Marko Marulić (odlomci iz *Judite*), Vojmil Rabadan (*Splite — grade...*) i Špiro Kovačić (*Kancelarije*).²⁰ Špiro Kovačić (1886—1968) bio je brat Branka Kovačića, pjevača Narodnog kazališta za Dalmaciju. U sedam sezona (Hrvatsko narodno kazalište je trajalo sedam mjeseci!) Narodno kazalište za Dalmaciju prikazivalo je pet splitskih autora: Ivu Tijardovića, Niku Bartulovića, Antu Katunarića, Milovana Tommasea i Dinka Šimunovića.

Na repertoaru Hrvatskog narodnog kazališta bilo je jedno talijansko djelo *Diploma*, Luigija Pirandella. Našlo se na repertoaru tek kad su Talijani okupirali Split. U Narodnom kazalištu za Dalmaciju jedno talijansko djelo (*Scampolo*) od svih stranih djela najviše se puta izvodilo. Ne treba zaboraviti da su djela autora *Scampola* Darija Niccodemija rado izvođenja u Jugoslaviji. U oba kazališta, kao i u Hrvatskom dramatičnom društvu (1898—1899) i u Hrvatskom kazališnom društvu (1899—1919), najviše su od stranih pisaca prikazivani Francuzi.

BILJEŠKE:

1) O Ljubomiru Cambju vidi nekrolog u listu *Novo doba*, Split, 28. I 1930.

2) Vidi članak *Poslije raspusta gradske opere i operete. Izjava g. Tijardovića i većine bivšeg društva*. *Novo doba*, 26. VII 1928.

3) *Bijedna Mara* Nike Bartulovića imala je praizvedbu u Narodnom kazalištu za Dalmaciju dne 9. XI 1922. Splitsko kazališno društvo prvi je put dramu izvelo 21. III 1934. u režiji Slavka Midžora. Dramski studio u Splitu prikazao je prvi put u režiji Ive Marjanovića dne 5. II 1944. On je režirao dramu i poslije rata u KUD *Filip Dević* u Splitu.

4) U Muzeju grada Splita čuva se pismo Vladimira Skrbinšeka iz godine 1929. i priopćio sam ga u svojoj raspravi *Slovenski gledališki umetniki v splitskem Narodnem gledališču za Dalmacijo* (1921—1928), Dokumenti Slovenskega gledališkega muzeja, letnik XIII, zvezek 29, Ljubljana, 1977, str. 34—35.

5) Godine 1935. kazalište je konačno dobilo propisnu napravu protiv požara, popravljen je i dotjeran električni uređaj, garderobe su pregrađene i obijeljene, željezni zastor, koji izolira pozornicu od publike, gledališta, diže se i spušta pomoću elektrike, a ne rukom na vitlo i dr. Vidi: *Ciro Čičin-Šain: Tehnički radovi u splitskom gradskom kazalištu*. *Novo doba*, 9. X 1935, broj 236, str. 5.

6) Članak *Zašto Splitsko kazališno društvo ne djeluje ove sezone*. *Novo doba*, 25. I 1937.

7) Vidi članak naveden u bilješci broj 5.

8) Iz dnevnika *Novo doba*, 18. IX 1937, doznajemo da je režijsko vodstvo u prvoj sezoni imao profesor Branko Krmpotić.

9) O potrebi otvaranja profesionalnog kazališta u Splitu pisao je Rade Pregarc barem u pet članaka: *Lipi Split*. *Jugoslovenski list*, Sarajevo, 1937, broj 200, pre-tiskano u dnevniku *Novo doba*, Split, 4. IX 1937, str. 1; *Hoće li se otvoriti splitsko kazalište?* Mi i Vi, Beograd, 1938, broj 2; *Splitski teatar svakako treba otvoriti!* Mi i Vi, Beograd, 1938, br. 7; *Temeljni problem splitskog kazališta*. *Novo doba*, 31. III 1939; *Kako da se što prije riješi pitanje splitskog kazališta*. *Novosti*, Zagreb, 1939, broj 47.

Dne 19. prosinca 1940. bila je u Splitu premijera Pregarčeve dramatzacije u pet slika romana F. M. Dostojevskog *Poniženi i uvrijeđeni*, a u režiji Vatroslava Hladića. Dramatizacija je kao i u Osijeku (premijera 12. X 1938, vidi Hrvatski list, Osijek, 14. X 1938) doživjela osam izvedaba. O dramatzaciji je povoljno pisao Ćiro Ćičin-Šain u dnevniku *Novo doba*, 12. XII 1940, str. 6.

U Banjoj Luci dramatzacija *Poniženih i uvrijeđenih* doživjela je premijeru 29. IV 1942. u režiji Lojze Štandekera.

U Rijeci je dramatzacija imala premijeru 26. II 1952. u režiji Lea Tomašića. U netiskanoj knjizi, koju čuva riječko kazalište, stoji: Komad u 6 slika prema romanu F. Dostojevskog. Dramatizirao: R. Pregarc — Rijeka, decembra 1951.

10) U članku *Pitanje posebnog splitskog kazališta* (*Novo doba*, 1935, 5, IV, str. 5) Gavella je protiv samostalnog splitskog kazališta. Zalaže se za gostovanja zagrebačkog kazališta.

11) Vidi članak T. (Ive Tijardovića?): *Rekonstrukcije i novi električni uređaji splitskog kazališta u Spomenici prigodom otvorenja HNK u Splitu*. Ur. Marko Fotez. Split, 1940, stranice nisu paginirane.

O preuređenju kazališne zgrade, pozornice, gledališta i drugo pisao je u nekoliko navrata dnevnik *Novo doba*, npr. u brojevima od 1. X i 11. XI 1939; 2. III i 3. VIII 1940. i 16. II 1941.

12) Vidi Bogdan Buljan: *Dr Fotez i splitska scena. Slobodna Dalmacija*, Split, 11. XII 1976.

13) Vidi nepotpisanu bilješku u dnevniku *Novo doba*, 29. III 1940. pod naslovom *Mo Mirko Polič, direktor splitske Opere*. O planiranoj suradnji između splitskog kazališta i slovenskih umjetnika vidi članak u istim novinama, 13. VI 194.

14) Vidi Hrvatska riječ, Split, broj 185, godina 1924.

15) Kazališna sezona završena je dne 14. lipnja 1941. Kazalište je radilo dva nepuna mjeseca pod talijanskom okupacijom koja je započela dne 15. travnja 1941.

16) U knjizi *Život glumca (Zagreb, Vlastita naklada, 1944, 202 str.)* Vatroslav Hladić dosta opširno govori o svojem djelovanju u Bartulovićevu kazalištu, dok svojem drugom boravku u Splitu, u HNK-u posvećuje nekoliko rečenica na str. 196 i 197.

17) Godine 1940. tiskana je u Splitu *Spomenica prigodom svečanog otvorenja HNK u Splitu*. To je, barem što se tiče broja stranica (gotovo pedeset velikih stranica s mnoštvom slika), najopširnija knjiga o splitskom teatru. Novo kazalište je pokrenulo i polumjesečnik *Kazalište*. Izašlo je deset brojeva koje je uredio Marko Fotez.

Detaljnu *Statistiku splitskog kazališta u sezoni 1940/41.* dao je Marko Fotez u svojoj knjizi *Kazališni feljtoni*. Zagreb, 1943. Na str. 94 do 101 dao je sve iole značajnije brojke o splitskom teatru. Jedino nije naveo datume za pojedine premijere.

18) U kritikama na predstave HNK nije bilo znatnijih primjedaba na račun jezika. — Vidi i članak kazališnog lektora i književnika dra Cvjetka (Cvite) Škarpe (1898—1968) *Naše kazalište i jezik* (*Kazalište*, god. 1, 1. II 1941, broj 6, Split).

19) O Ljerki Mondecar-Bavčevići vidi nepotpisani nekrolog u *Slobodnoj Dalmaciji*, Split, 20. X 1969. Napisao ga je Bogdan Buljan.

20) Odlomci iz *Judite* dani su u scenskoj adaptaciji i režiji Marka Foteza, a uz glazbu Ive Tijardovića. To je i jedino što je od Tijardovića izvodilo novo kazalište. O *Kancelariji Špira Kovačića* pisao je dnevnik *Novo doba*, Split, 25. i 30. III 1941.